

УДК 811.111'1

О. І. Остахова,

викладач

(Донецький національний університет, кафедра англійської філології)

ostashovaoksana@mail.ru

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ОЦІННОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ

Стаття присвячена вивченню структури оцінних висловлювань в англійських художніх текстах ХХ сторіччя. В статті надається визначення оцінного висловлювання, обґрунтовано доцільність представлення оцінного висловлювання у вигляді модальної рамки. Виокремлено інваріантні та варіативні компоненти структури оцінного висловлювання, описано мовні засоби їх вираження.

Вступні зауваження. Ця стаття присвячена опису структури оцінних висловлювань в англійському художньому дискурсі, інгерентним компонентом предикативних яких є оцінна сема, та які є частиною монологічного або діалогічного мовлення персонажів творів, тобто мають прагматичний потенціал. Це висловлювання типу *You are a ripping swimmer* "Ти першокласний пловець"; *She's very attractive* "Вона дуже приваблива", дібрані методом суцільної вибірки з англійських художніх текстів ХХ сторіччя.

Під оцінним висловлюванням (далі ОВ) ми розуміємо граматично та інтонаційно оформлену одиницю мовлення, в рамках змістового складу якої її автор успішно виражає своє оцінне ставлення до певного об'єкту дійсності та повідомляє про нього в певній мовленнєвій ситуації слухачеві / читачеві (в залежності від типу мовлення) чи самому собі.

Необхідно розмежувати оцінні висловлювання та схожий на них клас дескриптивних висловлювань (ДВ). ОВ і ДВ розрізняються за своєю природою та метою, яку вони реалізують. В ДВ йдеться тільки про об'єктивні якості предмета, в той час як в ОВ виражається суб'єктивне ставлення мовця до предмета на основі якості / якостей цього предмета. Для тлумачення ДВ також застосовуються категорії "істинність / хибність", в той час як ОВ не можуть трактуватися за допомогою цих категорій, оскільки ОВ характеризуються суб'єктивністю [1; 2].

У сучасному мовознавстві простежується стійкий інтерес до вивчення категорії оцінки, що засвідчує важливість цього багатоаспектного явища [3; 4]. У більшості лінгвістичних досліджень, присвячених категорії оцінки, описуються види оцінних значень і засоби їхнього вираження (Н. Д. Арутюнова, О. Л. Бессонова, О. М. Вольф, В. Г. Гак, О. В. Кунін, В. М. Кирилова, Г. Г. Кошель, Т. В. Маркелова, Г. І. Приходько, В. М. Телія, В. І. Шаховський та ін.), розглядається зв'язок оцінки з модальністю (О. М. Вольф, В. М. Телія, Л. І. Коноваленко та ін.), особливості функціонування оцінних висловлювань у різних типах текстів (В. М. Богуславський, В. І. Васильєв, Н. Г. Гуменюк, Л. Г. Заятуєва, С. Н. Колесник, Н. Н. Миронова, Т. С. Шумейко, О. В. Яшенкова). В сучасній лінгвістиці існує багато праць, в яких досліджуються структурно-семантичні (Н. Д. Арутюнова, О. М. Вольф, Т. О. Космеда, Г. Г. Кошель, Г. І. Приходько, З. К. Темиргазіна, Ю. А. Фоміна та ін.) або комунікативно-прагматичні (К. Л. Гончар, К. Ю. Джандалієва, Л. І. Клочко, Т. А. Крисанова та ін.) особливості ОВ, функціонуючих в різних типах дискурсу.

Незважаючи на те, що ОВ є об'єктом багатьох сучасних досліджень, недостатньо висвітленим залишається питання організації структури ОВ, функціонуючого в англійському художньому дискурсі. У зв'язку з цим, **актуальність запропонованого дослідження** зумовлена функціональним підходом до вивчення ОВ як одного з способів реалізації категорії оцінки в художньому тексті, із залученням до вивчення проблеми таких чинників, як когнітивна діяльність людини та використання мови як засобу здійснення соціальної інтеракції.

Метою даного дослідження постає вивчення особливостей структури ОВ та розроблення методики опису її компонентів.

Компоненти оцінного висловлювання. В будь-якому ОВ міститься не тільки опис предмета чи явища, але й дається його суб'єктивна оцінка. Услід за О. М. Вольфом, вбачаємо можливим розгляд оцінки як одного з видів модальності, яка накладається на дескриптивний зміст висловлювання в цілому та відображає ставлення мовця до його змісту та відношення висловлювання до дійсності [2].

Цю точку зору поділяє В. М. Телія, яка відмічає, що оцінне ставлення прийнято розглядати як один з видів модальності, який супроводжує мовні вирази. Оцінна модальність – це зв'язок, що встановлюється між ціннісною орієнтацією мовця / слухача та позначуваною реальністю, яка оцінюється позитивно чи негативно, згідно з прийнятим в даному соціумі уявленням про нормативний характер стану справ [5].

Таким чином, ОВ характеризується особливою структурою, яку можливо представити як модальну рамку, що накладається на висловлювання в цілому. Найважливішою особливістю модальної структури ОВ є наявність суб'єктивного чинника, який обов'язково взаємодіє з об'єктивним. ОВ передбачає наявність суб'єкта С (індивіда чи соціуму), що оцінює, та об'єкта О, (особи, предмета, явища чи події), якого оцінка стосується. Оцінка спрямована на позитивну (+), негативну (-) чи нейтральну (0) характеристику об'єкта пізнання на основі цінностей, що існують у суспільстві. Взаємодія суб'єктивного та об'єктивного факторів ОВ реалізується в оцінному ставленні, яке має значення "добре" (+) чи "погане" (-) та виражається оцінним предикатом **ОП**.

© Остахова О. І., 2013

Суб'єктивний компонент ОВ припускає позитивне чи негативне ставлення суб'єкта оцінки до об'єкта, у той час як об'єктивний компонент ОВ зорієнтовано на ті властивості предметів чи явищ, на основі яких робиться оцінка.

Важливо підкреслити, що протиставлення суб'єкт / об'єкт в оцінній структурі та суб'єктивність / об'єктивність у семантиці оцінки не є тотожними поняттями. Так, суб'єкт, оцінюючи інших осіб, предмети чи події, спирається, з одного боку, на своє ставлення до об'єкта оцінки (подобається / не подобається), а з іншого боку, на стереотипні уявлення про об'єкт і шкалу оцінок, на якій розташовані властиві об'єкту ознаки. На думку В. М. Телія, "взаємодія суб'єкта й об'єкта оцінки – це взаємодія активно-пасивна: суб'єкт оцінює об'єкт у процесі практичного його освоєння та виявлення в ньому цінностей" [5].

В модальну рамку оцінного висловлювання також входять шкала оцінок та стереотипи, на які орієнтована оцінка в соціальних уявленнях мовця, а також аспект та мотивування оцінки.

Важливим компонентом, що входить до складу структури ОВ, є шкала оцінок, яка нерозривно пов'язана з природою об'єкта і може бути представлена у вигляді різних моделей. В основу нашого дослідження покладена модель, запропонована Г. Г. Кошель [6]. Точкою відліку на оцінній шкалі є "середня", "нейтральна" або "нульова" оцінка, тобто "ставлення суб'єкта, його оцінна кваліфікація носить різний характер та варіюється від звичайної констатації наявності даних ознак у об'єкта до позитивного / негативного ставлення до них" [6: 5]. Таким чином, нульова оцінка виражає байдужість носіїв мови до ознак референта та є семантичним компонентом значення слів, що містять норму певної ознаки або властивості, та слугує фоном, відносно якого сприймаються оцінні відхилення в будь-який бік [3: 33].

Аспект оцінки також належить до структурних компонентів ОВ. Аспект оцінки вказує на ознаку об'єкта, за якою останній оцінюється, тобто включає усі компоненти значення, на які спираються дескриптивні ознаки, що входять в оцінний стереотип [2: 61].

Мотивування досить часто зустрічається в ОВ, аргументуючи оцінки осіб, предметів, явищ і подій. Воно відбиває критерії оцінки об'єкта, експлікуючи оцінні стереотипи та співвідносячи його якості з оцінною шкалою. На думку О. М. Вольф, мотивування не є компонентом модальної рамки оцінки, тому що, як правило, знаходиться поза оцінною пропозицією або в іншому реченні, в межах широкого контексту, що відображає її необов'язковий характер в ОВ [2: 118].

Таким чином, інваріантними компонентами модальної структури ОВ є суб'єкт, об'єкт, оцінний предикат, шкала і аспект оцінки. Треба зазначити, що кожен з цих компонентів в структурі ОВ представлений експліцитно або імпліцитно, залежно від мотивування оцінки та типу оцінного значення.

Способи вираження суб'єкта в ОВ. В ході аналізу мовного матеріалу було виявлено, що суб'єкт оцінки може бути представлений експліцитно в структурі ОВ та виражатися окремим словом, але частіше, він постулюється в контексті, в якому функціонує ОВ.

Суб'єкт оцінки є експліцитним в контексті (1) "*I think that woman's beautiful*" (*J. Galsworthy To Let: 20*) "Я вважаю, що ця жінка гарна", де *I* – експліцитний суб'єкт оцінки; *that woman* експліцитний об'єкт оцінки; *think* – аксіологічний предикат "думки"; *is beautiful* – власно оцінний предикат, виражений афективним прикметником, який поєднується з дієсловом-зв'язкою. Необхідно зазначити, що аксіологічний предикат в даному прикладі вводить в висловлювання експліцитну суб'єктивність, вказуючи на наявність суб'єкта оцінки та підкреслюючи, що оцінка належить до його концептуального світу.

В прикладі (2) "*He is quite a gentleman*". – *Julia smiled* (*W. Somerset Maugham: 3*) "Він такий тактовний юнак", суб'єкт оцінки представлений імпліцитно та встановлюється з контексту, в якому він функціонує. В даному ОВ можливо виокремити такі структурні елементи: *He* – експліцитний об'єкт оцінки; *is quite a gentleman* – оцінний предикат, виражений іменником, який поєднується з дієсловом-зв'язкою. Вживання градуатора "*quite*" в контексті (2) співвідносить якості об'єкта оцінки з суб'єктивним розумінням норми, існуючої в уяві мовця. З контексту ОВ зрозуміло, що суб'єктом оцінки є "*Julia*". Це вказує на те, що оцінка належить окремому індивіду, а не соціуму, та відбиває його особисті стереотипи та погляди на ситуацію в цілому.

Оцінка може бути висловлена від сукупності осіб, представників соціуму зі спільними стереотипами. Наприклад, (3) "*He seems an unusually intelligent young man*" (*W. Somerset Maugham The Painted Veil: 27*) "Цей молодик здається на рідкість серйозним та розумним".

Способи вираження об'єкта в ОВ. Об'єкт оцінки може бути виражений в ОВ експліцитно або імпліцитно. Аналіз мовного матеріалу свідчить, що об'єктом ОВ можуть слугувати особа, предмет, подія та ситуація.

Якщо оцінка суб'єкта спрямована на особу, то об'єкт може бути позначений окремим мовним компонентом в структурі ОВ, або бути імпліцитно представленим у модальній рамці ОВ. Це залежатиме, на нашу думку, скоріш від ступеню спонтанності / обдуманості ситуації оцінювання, а також від комунікативної цілі висловлювання. Наприклад:

(4) "*He's a good chap in his way*" (*Graham Green The Quite American: 9*) "Він по-своєму гарний парубок"

(5) "*What is she like?*" ... "*Oh, quite a nice little thing. Actressy*" (*W. Somerset Maugham The Painted Veil: 38-39*) "Як вона тобі?" ... "Дуже мила. Така собі актриска"

В прикладі (4) оцінка сприймається як більш виважена та ґрунтовна, вона основана на заздалегідь сформованій думці суб'єкта про об'єкт оцінки, в той час як в прикладі (5) оцінка спровокована миттєвим почуттям та не може бути розцінена як раціональне судження.

Коли оцінка спрямована на предмет навколишнього світу, то об'єкт оцінки есплікується, як правило, в ремі ОБ і виступає частиною складного іменного присудку. Прикладом слугує контекст (6):

(6) *That's a great picture. I've seen it four times (F. Scott Fitzgerald The Tender of the Night: 105)* "Це надзвичайний фільм. Я бачив його вже чотири рази"

Якщо суб'єкт дає оцінку події чи ситуації, то об'єкт такого ОБ імпліцитний та виражений вказівним прийменником "this", "that", або особовим чи безособовим прийменником "it", які слугують посиланням на конкретний об'єкт оцінки, описаний в даному контексті. Це пояснюється, на наш погляд, тим, що ОБ використовується в такому випадку в холістичній функції та слугує засобом підбиття аксіологічного підсумку. Прикладом ОБ, в яких об'єктом оцінки є подія або ситуація слугують контексти (7) та (8), причому в прикладі (7) об'єктом оцінки є подія, а в прикладі (8) – ситуація.

(7) *"Holly's young half-brother is coming to live with us while he learns farming. He's there already". "Oh!" said Winifred. "That's a gaff!" (J. Galsworthy To Let: 56-57)* "До нас приїжджає молодий брат Холлі, щоб жити в нас та вивчати сільське господарство. Він вже, певно, приїхав", – сказала Вініфред. – Як це недоречно!"

(8) *...when they dined at Government House the Governor too her in as a bride; but she had understood quickly that as the wife of the Government bacteriologist she was of no particular consequence. It made her very angry. "It's too absurd", she told her husband (W. Somerset Maugham The Painted Veil: 12)* "Коли їх запросили на обід до губернаторського дому, губернатор сам проводжав її до столу як молоду дружину; але вона швидко зрозуміла, що як дружина урядового бактеріолога цінується не дуже високо. Це її розсердило. – Яке ідіотство", – заявила вона чоловіку".

Синтаксичні моделі оцінного предиката в ОБ. Оцінний предикат, як зазначено вище, виражає оцінне ставлення зі значенням "добре" чи "погане", спрямоване на сукупність ознак або на одну з ознак об'єкту, що оцінюється суб'єктом оцінки.

Оцінний предикат в висловлюваннях, які складають корпус дослідження, має форму складного іменного присудка, тобто представлений дієсловом-зв'язкою та іменною частиною, причому власне оцінна сема зафіксована в іменній частині оцінного предиката.

Здається можливим виокремити такі синтаксичні моделі оцінного предикату:

а) Дієслово-зв'язка + Іменник (з оцінною семою):

(9) *"You're a bully". said McKisco (F. Scott Fitzgerald The Tender is the Night: 67)* "Ну ви й бешкетник", – сказав МакКіско.

б) Дієслово-зв'язка + Прикметник (з оцінною семою):

(10) *"Well, you're pretty high-handed". Violet said (F. Scott Fitzgerald The Tender is the Night: 66-67)* "Ви такий пихатий", – сказала Віолета.

в) Дієслово-зв'язка + Номінативне словосполучення:

(11) *"Ah!" said Soames; "he's a sleepy chap" (J. Galsworthy To Let: 28)* "Ах! Він такий ледачий парубчина!" – сказав Сомс.

Іноді оцінний предикат може мати усичену модель, в якій відсутнє дієслово-зв'язка. Наприклад: (12) *"You unsociable devil". George's eyes seemed to answer. (J Galsworthy To Let: 11)* "Біс ти отакуй", – відповіли, здалося, очі Джорджа. Відсутність дієслова-зв'язки пояснюється тим, що в контексті (12) йдеться про емоційну оцінку, яка є ситуативною та спонтанною, тобто базується на миттєвому почутті, викликаному безпосереднім переживанням об'єкту оцінки.

Будь-яка синтаксична модель оцінного предиката може ускладнюватися словами-інтенсифікаторами та словами-деінтенсифікаторами, які посилюють чи послаблюють ступінь зацікавленості суб'єкта в об'єкті оцінки. Прикладом слугує ОБ (13) *"He is so awfully handsome" (W. S. Maugham Theatre: 50)* "Він страшенно вродливий!"

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз структури оцінного висловлювання дозволяє дійти висновків, що під оцінним значенням розуміється схвальне або несхвальне ставлення носіїв мови до позамовного об'єкту дійсності. Оцінне значення протиставляється дескриптивному, що тільки фіксує риси об'єктивного світу, які сприймаються людиною.

Оцінне висловлювання – це граматично та інтонаційно оформлена одиниця мовлення, в рамках змістового складу якої її автор успішно виражає своє оцінне ставлення до певного об'єкту дійсності та повідомляє про нього в певній мовленнєвій ситуації слухачеві / читачеві (в залежності від типу мовлення) чи самому собі. Оцінними є не тільки висловлювання, в структуру яких входять оцінні слова "добре" / "погане" та їх численні синоніми з різними експресивними та стилістичними відтінками, але й інші слова та словосполучення, одним з елементів значення яких є оцінна сема.

Оцінка, приписувана об'єкту, визначається не тільки властивостями самого об'єкта, але і цілою низкою суб'єктивних факторів. Тобто оцінка залежить від того, хто здійснює акт оцінювання, яка ієрархія цінностей і які потреби у цієї особи, на підставі чого – почуття чи раціонального судження – об'єкту приписується знак "плюс" чи "мінус", які аспекти об'єкта виділяються суб'єктом у процесі оцінювання і який з них суб'єкт оцінки вважає найбільш релевантним у цьому випадку. Структура ОБ

може бути представлена у вигляді модальної рамки. До структурних компонентів ОВ належать суб'єкт, об'єкт, оцінний предикат, оцінна шкала та стереотипи, мотивування та аспект оцінки. Кожен з цих компонентів може бути представлений експліцитно чи імпліцитно в структурі ОВ. Найважливішою властивістю ОВ є неперервна взаємодія та взаємозв'язок об'єктивного та суб'єктивного факторів, які впливають на ознаки та способи вираження оцінного предиката.

Структура ОВ може бути представлена у вигляді модальної рамки. Інваріантними компонентами модальної структури ОВ є суб'єкт, об'єкт, оцінний предикат, шкала і аспект оцінки. Треба зазначити, що кожен з цих компонентів в структурі ОВ представлений експліцитно або імпліцитно, залежно від мотивування оцінки та типу оцінного значення.

Аналіз мовного матеріалу свідчить про те, що суб'єкт оцінки частіше представлений в структурі ОВ імпліцитно. Найчастіше об'єктом оцінки виступає особа. Щодо оцінного предиката, то найпоширенішою синтаксичною моделлю в художньому дискурсі є поєднання дієслова-зв'язки із загальнооцінним або частковооцінним прикметником.

Перспектива дослідження вбачається в застосуванні розробленої методики опису структури ОВ в діахронічному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – [2-е изд.], – М. : УРСС, 2002. – 247 с.
3. Бессонова О. Л. Типы аксиологической шкалы как элемента структуры категории оценки / О. Л. Бессонова // Типология мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. – 1999. – Вип 2. – С. 33–36
4. Bessonova O. Hierarchy of Values in the English Language Model of the World / O. Bessonova // Humanities across the Borders : / [editors-in-chief O. L. Bessonova, N. I. Panasenko]. – Donetsk – Trnava : DonNU, 2012. – P. 5–24.
5. Телия В. Н. Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности / В. Н. Телия. – М. : "Наука", 1991. – 205 с.
6. Кошель Г. Г. Оценочные предикатные номинации в современном английском языке (на материале дерогативных наименований лица) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филолог. наук : спец. 10.02.04. "Германские языки" / Г. Г. Кошель. – М., 1980. – 27 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Arutyunova N. D. Tipy yazykovykh znacheniy: Otsenka. Sobytie. Fakt. [Types of Linguistic Meanings: Evaluation. Event. Fact] / N. D. Arutyunova. – M. : Nauka, 1988. – 341 s.
2. Volf E. M. Funktsionalnaya semantika otsenki [Functional Semantics of Evaluation] / E. M. Volf. – [2-e izdanie]. – M. : URSS, 2002. – 247 s.
3. Bessonova O. L. Tipy aksiologicheskoy shkaly kak elementa struktury otsenki [Types of the Axiological Scale as an Element of the Structure of Evaluation] / O. L. Bessonova // Tipologiya movnykh znachen u diakhronichnomu ta zastavnomy aspektakh. – 1999. – Vyp. 2. – S. 33–36
4. Bessonova O. Hierarchy of Values in the English Language Model of the World / O. Bessonova // Humanities across the Borders : / [editors-in-chief O. L. Bessonova, N. I. Panasenko]. – Donetsk – Trnava : DonNU, 2012. – P. 5–24.
5. Teliya V. N. Chelovecheskiy faktor v yazyke. Yazykovye mekhanizmy ekspressivnosti [Human Factor in the Language. Linguistic Mechanisms of Expressivity] / V. N. Teliya. – M. : "Nauka", 1991. – 205 s.
6. Koshel G. G. Otsenochnye predikatnye nominatsii v sovremennom angliyskom yazyke (na materiale derogativnykh naimenovaniy litsa) : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filolog. Nauk : spets. 10.02.04. "Germanskiye yazyki" [Evaluative Predicative Nominations in Modern English (on the Material of Derogative Nominations of a Person)] / G. G. Koshel. – M., 1980. – 27 s.

Матеріал надійшов до редакції 30.05. 2013 р.

Остахова О. И. Языковые способы выражения структурных компонентов оценочного высказывания.

Данная статья посвящена изучению структуры оценочных высказываний в англоязычных художественных текстах XX столетия. В статье дано определение оценочному высказыванию, обоснована целесообразность представления оценочного высказывания в виде модальной рамки. Выделены инвариантные и вариативные компоненты структуры оценочного высказывания, описаны языковые средства их выражения.

Ostakhova O.I. Linguistic Means of Expression of the Structure Components of Evaluative Utterance.

The article deals with the analysis of the structure of evaluative utterances in the British and American texts of the XXth century. In the article the definition of an evaluative utterance is given, the reasonability of presentation of the structure of an evaluative utterance in the form of the modal frame is justified. The variant and invariant structural components of an evaluative utterance are outlined, the linguistic means of their expressions are defined.